

ALLMÄNNA RÅD 96:3

Markavvattning

*Tillämpning av
naturvårdslagens bestämmelser
enligt 18 c och 18 d §§*

NATURVÅRDSVERKET

Beställningsadress:
Naturvårdsverket
106 48 Stockholm
Tel 08-698 10 00
Fax 08-698 15 15
E-post Kundtjanst@environ.se
Internet-hemsida [http:// www.environ.se](http://www.environ.se)

ISBN 91-620-0093-4
ISSN 0282-7271

© Naturvårdsverket 1993
Foto: Michael Löfroth
Grafisk form: Ord och Bildmakarna AB
Tryck: Norstedts Tryckeri AB, 1966
Upplaga: 3000 ex.

Förord

Denna skrift ersätter Naturvårdsverkets Allmänna Råd 88:6, vilka har omarbetats.

Omarbetningen har föranletts dels av nya bestämmelser vid tillståndsprovning (18c § NVL), förbud mot markavvattning (18d § NVL och 19h § NVF) samt nya bestämmelser om biotopskydd (21 § NVL), naturvårdshänsyn och anmälningsplikt för skyddsdikning (SVL), dels av erfarenheter från tillämpningen av bestämmelserna i 18c § NVL sedan år 1986. Sedan dess har också tillståndsärenden blivit avgiftsbelagda.

Föreliggande Allmänna råd för tillämpningen av naturvårdslagens bestämmelser om markavvattning (18c och 18d §§) redovisar aktuella lagregler samt behandlar tillståndspliktig markavvattning och icke tillståndspliktiga eller icke förbjudna åtgärder inom bl.a. jord- och skogsbruk.

Tillståndsprovningen enligt NVL vid planerad markavvattning med ansökningsförfarande och krav på beslutsunderlag beskrivs, liksom provning av undantag från förbud mot markavvattning.

Markavvattning kan kräva tillstånd även enligt vattenlagen. Dessa bestämmelser liksom annan lagstiftning som kan beröra markavvattning redovisas. Information om tillämpningen av dessa bestämmelser kan erhållas bl.a. från länsstyrelsen.

Föreliggande Allmänna råd har utarbetats efter samråd med Statens Jordbruksverk och Skogsstyrelsen.

Följande myndigheter och organisationer har haft de allmänna råden på remiss för synpunkter: Riksantikvarieämbetet, länsstyrelserna, Banverket, Fiskeriverket, Kommunförbundet, Lantbrukarnas Riksförbund, Skogsindustrierna, Skogsstyrelsen, Skogsägarnas Riksförbund, Statens Jordbruksverk, Naturskyddsföreningen, Svenska Torvproducentföreningen och Vägverket.

De Allmänna råden är avsedda att vara till ledning för länsstyrelserna, skogsvårdsstyrelserna och förrättningsmännen i handläggningen av markavvattningsärenden. De kan också tjäna som information till markägare och andra berörda företag, myndigheter och organisationer.

Beslut om utgivningen av föreliggande allmänna råd har tagits av Naturvårdsverkets generaldirektör.

Stockholm i maj 1996
Naturvårdsverket

Innehåll

Förord	3
Innehåll	5
Bakgrund	7
Naturvårdslagen 18c och 18d §§	9
Definitioner av begrepp	12
Bestämning av tillståndsplikt	16
Skogsmark	16
Jordbruksmark	18
Åtgärder i skogs- och jordbruksmark som inte kräver tillstånd	20
Vägbyggnad	20
Torvtäkt	20
Markavvattning för andra ändamål	21
Undantag från tillståndsplikt 18c § 3 st	23
Förbud mot markavvattning 18d § NVL	24
Prövning av tillstånd (18c § NVL) och undantag från förbud (18d § NVL)	26
Tillståndsprövning - allmänt	26
Riktlinjer vid tillståndsprövning	28
Undantag från förbud	29
Detaljplan och områdesbestämmelser	30
Villkor vid tillståndsgivning	31
Bedömning av tillståndsplikt - markavvattning eller skyddsdikning/dikesrensning/täckdikning?	33
Funktioner av betydelse för våtmarkernas skyddsvärde	34

Markavvattning och miljökonsekvensbeskrivningar (MKB)	37
Ansökan om tillstånd	40
Ansökan	40
Underlagsmaterial	41
Beslut, ansvar och överklagande	44
Beslutet	44
Underrättelse om beslut	44
Registrering av beslut	45
Ansvar	45
Överklagande	46
Överblick över andra lagbestämmelser av betydelse för prövning av markavvattning	47
Naturvårdslagen (NVL)	47
Naturresurslagen (NRL) och NRL-förordningen	50
5 kap. NRL och MKB-förordningen	51
Vattenlagen (VL)	52
Miljöskyddslagen	55
Plan- och bygglagen	56
Bilaga 1. Våtmarkernas skyddsvärden	58
Klassificering av våtmarker	58
Värdekriterier använda vid våtmarksinventeringen (VMI)	59
Indelning av objekt i naturvärdeklasser	61
Värdekriterier använda vid sumpskogsinventeringen	63

Bakgrund

TIDIGARE BESTÄMMELSER OM tillståndsplikt för markavvattningsföretag (1964:822), 18c § naturvårdslagen (NVL), trädde i kraft den 1 juli 1986. Tillägg till dessa bestämmelser trädde i kraft den 1 augusti 1991 och innebär att Regeringen får förbjuda markavvattning (18c och 18d §§ NVL, SFS 1991:641).

Bakgrunden till 1986 års bestämmelser beskrivs i propositionen 1985/86:159 "är att våtmarker, speciellt sumpskogar, hör till de naturtyper där behovet av ett ökat skydd blivit allmer aktuellt. Många djur och växter är helt beroende av våtmarker för att kunna leva vidare. Strandängar, sumpskogar, mossar, kärr och blandmyrar representerar betydelsefulla och känsliga ekosystem med växt- och djursamhällen som inte förekommer i andra naturmiljöer. Myrkanter, strand- och fuktängar som tidigare använts för produktion av foderväxter och möjliggjort etablering av äldre jordbruk utgör oersättliga dokument om odlingshistorien."

I förarbetena (prop. 1990/91:90 och JoU 1990/91:30) till de nya bestämmelserna om markavvattning, 18c och 18d §§ NVL, (1991:641) framhålls att "Bestämmelsen i 18c § NVL... är ett viktigt instrument till skydd för våtmarkerna. Det är av stor betydelse att 18c § används på ett så effektivt sätt som möjligt." Vidare sägs "Regeringen finner att naturvårdsintresset behöver kunna hävdas bättre än hittills i fråga om våtmarkerna. Detta gäller särskilt inom de delar av Syd- och Mellansverige där antalet kvarvarande våtmarker är mycket litet. En skärpning av tillståndsprövningen enligt 18c § är motiverad." Dessutom framhålles att "Det bör understrykas att syftet med regleringen givetvis inte är att sänka skyddsnivån för de områden, som inte kommer att omfattas av den nya (18d § NVL, Naturvårdsverkets anm.) bestämmelsen."

Efter förslag från Naturvårdsverket i samråd med Skogsstyrelsen och Statens Jordbruksverk har Regeringen i 19h § naturvårdsförordningen (NVF, 1993:1086) föreskrivit inom vilka områden förbud mot markavvattning skall gälla. Förordningen trädde i kraft den 1 januari 1994 och har därefter förtydligats (1994:1161) med giltighet från den 1 augusti 1994

I propositionen 1993/94:30, Strategi för biologisk mångfald betonas att "För områden där skyddsintresset är särskilt stort bör huvudregeln vara att markavvattning inte skall vara tillåten." och vidare "... bör det finnas möjlighet att i det enskilda fallet bevilja undantag från det generella förbudet om särskilda skäl föreligger. Denna möjlighet bör dock utnyttjas restriktivt.... Vid bedömningen av sådana undantag bör bl.a. beaktas att ett av huvudsyftena med den nya bestämmelsen är att kraftigt begränsa eller upphöra med markavvattning i de delar av landet som redan starkt utarmats på våtmarker."

Under gångna tider har betydande arealer av sjöar och våtmarker med höga naturvärden torrlagts. Fortfarande ställs anspråk på exploatering av våtmarker. Skyddet för våtmarkerna är också en viktig internationell naturvårdsfråga. I våtmarkskonventionen (Ramsarkonventionen), som Sverige undertecknade 1974, framhålls våtmarkernas värde för fågelskyddet samt deras botaniska, limnologiska och hydrologiska betydelse. På konventionens senaste lista över internationellt viktiga våtmarker (Ramsar-listan) har Sverige nu tagit upp 30 särskilt viktiga områden omfattande totalt 382 750 hektar. Dessa ingår nu i de områden som belagts med förbud mot markavvattning.

Vidare har Sverige 1983 ratificerat konventionen om skydd av europeiska djur och växter samt deras naturliga miljö (Bernkonventionen).

Rekommendationerna i dessa Allmänna råd är en viktig del i strategin för bevarande av den biologiska mångfalden i Sverige. De utgör även ett led i arbetet att följa upp Riokonferensen om biologisk mångfald och Agenda 21, handlingsprogrammet för arbetet med miljö- och utvecklingsproblemen in i nästa århundrade. Sverige undertecknade konventionen om biologisk mångfald och Agenda 21 under konferensen 1992 och ratificerade konventionen 1993, då den trädde i kraft i Sverige.

Naturvårdslagen

18c och 18d §§

18c §. "Åtgärder som utförs för att avvattna mark, för att sänka eller tappa ur en sjö eller för att skydda mot vatten, när syftet med åtgärden är att varaktigt öka en fastighets lämplighet för något visst ändamål (markavvattning), får inte vidtas utan länsstyrelsens tillstånd. Vid tillståndsprövningen skall beaktas om åtgärderna leder till vattenföroreningar. Ett tillstånd till markavvattning skall förenas med de villkor som behövs för att begränsa eller motverka menlig inverkan på naturmiljön av företaget. I tillståndet skall anges inom vilken tid åtgärderna skall vara utförda.

För detaljdränering genom täckdikning krävs tillstånd endast om det föreligger sannolika skäl att företaget medför menlig inverkan på naturmiljön. Tillstånd behövs inte för markavvattning som sker i samband med täkt av torv vartill tillstånd har lämnats enligt lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter m.m. Tillstånd behövs inte heller för att utföra rensningar för att bibehålla vattnets djup eller läge.

Om en markavvattning inte skulle medföra någon menlig inverkan på naturmiljön inom ett område, får regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, länsstyrelsen beträffande detta område föreskriva undantag från skyldigheten att söka tillstånd enligt första stycket."

18d §. "Regeringen får beträffande områden, där det är särskilt angeläget att våtmarkerna bevaras, förbjuda markavvattning som skulle kräva tillstånd enligt 18c §."

Bild

Våtmark av typen "strängblandmyr". I myrar norr om den naturliga norrlandsgränsen "limes Norrlandicus" skapar ibland torvbildningsprocessen torrare "strängar" som åtskiljs av blötare flarkar. Bilden visar en hög sträng med mossevegetation och en gran samt flarkar som vid detta tillfälle är helt vattenfyllda. Flarkarna kan mot slutet av sommaren torka upp helt och naken torv eller dy blottas.

Definitioner av begrepp

Våtmark

Våtmark är sådan mark där vatten under en stor del av året finns nära, i eller strax över markytan samt vegetationstäckta vattenområden.

Gränserna för hur nära markytan vatten kan finnas i en våtmark varierar. I de flesta fall kan vegetationen användas för att skilja våtmark från annan mark. Minst 50 % av vegetationen bör vara "hydrofil", dvs. fuktighetsälskande, för att man skall kunna kalla ett område för våtmark. Ett undantag är tidvis torrlagda bottenområden i sjöar, hav och vattendrag. De räknas till våtmarkerna trots att de kan sakna vegetation (SNV's rapport 3824).

Exempel på olika typer av våtmark är sumpskog (våtmarksskog), mosse, kärr, blandmyr, fuktäng, fukthed, mad och vassar.

Våtmarker omfattar bl.a.:

- områden med torv bildad genom ackumulation av döda växter eller växtdelar i vattendränkta miljöer
- områden som karaktäriseras av hydrofil vegetation men där torv ej ackumulerats
- grunda öppna vatten och vatten med våtmarksväxter, havsstränder
- tidvis torrlagda områden

Våtmarkskonventionen (Ramsarkonventionen) definierar våtmarker som följer: "Sumpmarker, kärr, torvmossar eller vattenområden, vare sig de är naturliga eller konstgjorda, permanenta eller tillfälliga, eller har ett vatten som är stillastående eller rinnande, sött, bräckt eller salt. I detta innefattas sådana havsområden, vilkas djup vid lågvatten icke överstiger sex meter.

Sumpskog (våtmarksskog)

Sumpskog innefattar all trädbärande våtmark där träden (i moget stadium) har en medelhöjd av minst 3 meter och trädens krontäckning är minst 30 %.

Markavvattning (vattenföretag)

Markavvattning som vattenföretag definieras i i kap. 3 § 4 p. vattenlagen. Formuleringen är densamma som första meningen i 18 c § NVL. Dock ingår inte avledande av dag- och dräneringsvatten inom verksamhetsområde för dagvatten samt avvattning av begravningsplats i vattenlagens definition, men väl i naturvårdslagens.

Ändamålet med en markavvattningsåtgärd är att genom dikning, vattenavledning eller invallning dränera mark eller skydda mot översvämning så att en fastighets lämplighet för något visst ändamål ökas. För att åtgärden skall utgöra vattenföretag i vattenlagens och naturvårdslagens mening, måste effekten av åtgärden leda till varaktig förbättring för fastigheten.

Markavvattning medför att vattennivån i marken sänks, vilket påverkar naturmiljön ifråga om fauna, flora och biotoper samt grundvattennivån. Den kan även påverka hydrologiska och andra förhållanden.

All dikning i befintlig våtmark är tillståndspliktig markavvattning.

Skyddsdikning (hyggesdikning)

Med skyddsdikning avses sådan åtgärd som utförs på skogsmark för att hindra grundvattnet från att stiga efter en föryngringsavverkning. Syftet med skyddsdikning är att underlätta anläggandet av ny skog på det avverkade området och att under den tid som erfordras ersätta de avverkade trädens tidigare dräneringsförmåga.

En skyddsdikning sänker inte den nivå grundvattenytan hade före avverkningen och ökar därför inte markens tidigare produktionsförmåga.

Detta innebär att all dikning av våtmark (avser tillståndet före avverkning) är markavvattning.

För att i förväg kunna avgöra om en dikning, som sker efter föryngringsavverkning, är skyddsdikning eller tillståndspliktig markavvattning kan bestämningsschemat på sid. 17 vara till ledning.

Dikesrensning

Med dikesrensning avses återställande av dikets dränerande effekt genom att sediment, nedrasat material och vegetation tas bort. Åtgärden skall endast avse att återställa vattnets djup eller läge till de förhållanden, som förelåg omedelbart efter den tidigare dikningen.

När åtgärden utförs så lång tid efter dikning eller senaste rensning att ett nytt naturtillstånd har etablerats, bedöms den som tillståndspliktig markavvattning. Ett nytt naturtillstånd har inträtt när flora och fauna eller naturmiljön i övrigt, under tiden efter den senaste dikningen, förändrats och detta naturtillstånd genom en upprepad dikning eller rensning skulle försvinna. Som vägledning kan gälla när ett handgrävt dike maskinrensas, eftersom handgrävning sedan länge inte tillämpas, eller när ett maskingrävt dike i skogsmark inte underhållits under cirka 30 år i norra Sverige och cirka 20 år i södra Sverige.

Täckdikning

Med täckdikning avses nedläggning av dräneringsrör i främst jordbruksmark för att minska markens vattenhalt till brukningsbar nivå.

Med *detaljdränering genom täckdikning* avses de fall då dräneringsrör med en största inre diameter av 300 mm används.

Detaljdränering genom täckdikning är tillståndspliktig endast om det föreligger sannolika skäl att företaget medför menlig inverkan på naturmiljön.

Dränering med rör med inre diameter större än 300 mm kan antas medföra menlig inverkan på naturmiljön och är tillståndspliktig markavvattning.

Kompensationsdikning

Dikning för att återställa markens tillstånd i de fall vattenproblem uppkommit på grund av åtgärder på intilliggande mark.

Markslag

- Torvmark. Torvdjupet är minst 30 cm.
- Fast mark. Torvdjupet är mindre än 30 cm.
- Produktiv skogsmark. Mark som uthålligt kan producera i mask per hektar och år eller mera.
- Impediment. Mark som inte uthålligt kan producera i mask per hektar och år.

Markfuktighet

- Frisk mark. Grundvattenytan är i genomsnitt belägen på ett djup av 1-2 m under markytan. Inga vattensamlingar i markytan.
- Fuktig mark. Grundvattenytan är i genomsnitt belägen närmare markytan än i m och i extrema fall synlig i markerade svackor. På fuktig mark finns ofta sumpmossfläckar.
- Blöt mark. Grundvattnet bildar vattensamlingar i markytan. Man kan inte gå torrskodd. Grundvattenytan avser normal nivå under vegetationsperioden.

Sumpmosslokal

Markfuktighetstyp på fastmark som urskiljs genom att bedöma förekomsten av sumpmossor. En provyta bedöms som sumpmosslokal i följande två fall (ur Skogshögskolans boniteringssystem):

- när mer än 1/8 av provytan täcks av sumpmossor
- när sumpmossorna utgör mer än 1/2 av ett bottenskikt (samtliga mossor och lavar) som täcker mellan 1 % och 1/8 av provytan

Sumpmossor omfattar hydrofila mossarter, exempelvis de flesta arter ur släktena vitmossor (*Sphagnum*), björnmossor (*Polytricum*), skorpionmossor (*Scorpidium*), krok mossor (*Warnstorfla*), stjärnmossor (*Mnium*), praktmossor (*Plagiomnium*), skedmossor (*Calliergon*) och rundmossor (*Rhizomnium*).

Bestämning av tillståndsplikt

FÖR ATT KLARGÖRA VAD SOM ÄR tillståndspliktig markavvattning enligt 18c § NVL följer här nedan vägledning och exempel för vad som gäller för markavvattning av skogsmark, jordbruksmark och vissa andra verksamheter och ändamål. Vad som här sägs gäller även 18d § NVL.

Bestämmelsen i 18c § NVL avser inte enbart åtgärder, som varaktigt förbättrar markens lämplighet för skogsproduktion. Den gäller även markavvattningsåtgärder för att exempelvis förbättra möjligheterna att hålla en djurbesättning. En sådan åtgärd syftar till att varaktigt öka fastighetens lämplighet för djurhållning.

Dikningsföretag (markavvattning), som inte varit prövningspliktiga enligt äldre vattenlagen och som påbörjats före lagens ikraftträdande är prövningspliktiga enligt 18c § NVL.

Skogsmark

Tillstånd fordras för skogsdikning och annan markavvattning i skogsmark, som utförs för att varaktigt öka markens lämplighet för virkesproduktion. Skogsdikning kan utföras som nygrävning, fördjupning (under ursprunglig botten), rätning eller ändring av läge av dike eller vattendrag. Dikning i samband med byggande av skogsbilväg är således tillståndspliktig markavvattning, när den medför att omgivande mark avvattnas. Dikning på skogsmark för att avhjälpa vattenproblem som uppkommit på grund av åtgärder på

intilliggande mark fordrar också tillstånd (kompensationsdikning). Även andra skäl för dikning, såsom att skydda mot försumpning, medför tillståndsplikt.

Skyddsdikning och dikesrensning fordrar inte tillstånd. Innebär skyddsdikningen att grundvattennivån sänks inom eller utanför det avverkade området jämfört med förhållandena före förnygringsavverkningen är dikningen tillståndspliktig markavvattning. Om skyddsdikning berör områdets våtmarksdelar, gäller samrådsskyldighet enligt 20 § NVL.

För att avgöra om en dikning på skogsmark efter förnygringsavverkning utgör tillståndspliktig markavvattning eller skyddsdikning kan nedanstående bestämningsschema vara till ledning vid bedömningen.

Bild

En dikning efter förnygringsavverkning är tillståndspliktig om grundvattennivån sänks jämfört med förhållandena före avverkning. Här har en sumpskog avverkats och torvmarken dikats, vilket alltid är tillståndspliktigt.

Schema för bestämning av tillståndsplikt (resp. förbud) för dikning efter förnygringsavverkning (förhållanden före avverkning)

Produktiv skogsmark		Tillståndsplikt*	
		Ja	Nej
Frisk mark (grundvattendjup 1-2 m)			X
Fuktig mark	Tidigare markavvattnat** Torvmark (torv 30 cm +)	X	X
	Fastmark	Sumpmosslokal	X
		Ej sumpmosslokal	
Blöt mark (grundvatten i markytan)		X	
Impediment		X	

- * Ja = tillståndspliktig markavvattning
Nej = anmälningspliktig skyddsdikning enl SVL
** om nytt naturtillstånd inte etablerats

Sammanfattningsvis kan dikning i nedan angivna marker aldrig anses vara skyddsdikning:

- blöta marker
- fuktiga odikade torvmarker
- fuktiga odikade sumpmosslokaler
- impediment

Planerad skyddsdikning skall anmälas till skogsvårdsstyrelsen 6 veckor i förväg.

Jordbruksmark

Tillstånd krävs för *exempelvis* följande typer av markavvattningsföretag:

- Grävning av nya diken
- Fördjupning av dike, kanal, bäck eller å

Bild

Uppodling av myrmark var vanligt i Norrland i början av detta sekel. Bilden är också ett bra exempel på den minimala skogliga tillväxten på myren efter en omfattande dikning. Godkänd för spridning 870216 (ÖB)

- Rätning eller ändring av läge av dike eller vattendrag
- Rörläggning av öppet dike, vattendrag m.m., som förändrar vattnets djup eller läge. *(All rörläggning av öppna diken omfattas av biotopskyddsbestämmelserna)*
- Täckdikning som berör t.ex. våtmarker, småvatten, naturliga betesmarker, nyckelbiotoper eller andra skyddsvärda biotoper. Sådan dikning medför som regel menlig inverkan på naturmiljön
- Sänkning av sjö eller grundvattennivå
- Invallning
- Kompensationsdikning

Åtgärder i skogs- och jordbruksmark som inte kräver tillstånd

- Skyddsdikning.
Dikesdjupet bör vid skyddsdikning normalt ej vara större än 40 cm, för avloppsdike (uppsamlingsdike) upp till 60 cm.
- Täckdikning.
Om sannolika skäl finns att detaljdränering genom täckdikning inte medför menlig inverkan på naturmiljön och utförs med ledningar med en inre diameter som är högst 300 mm.
- Dikesrensning.
Underhållsrensning för att bibehålla vattnets djup eller läge, om nytt naturtillstånd inte kan anses ha inträtt sedan föregående rensning.

Även om tillstånd enligt 18c § NVL inte krävs för de nämnda åtgärderna, gäller samrådsskyldighet enligt 20 § NVL, om arbetsföretaget kan komma att väsentligt ändra naturmiljön. 19a-c §§ NVF om biotopskydd gäller för alla nämnda åtgärder.

Oavsett om krav på tillstånd enligt 18c § NVL föreligger eller ej, kan tillstånds- eller anmälningsplikt föreligga enligt annan lagstiftning, t.ex. vattenlagen eller miljöskyddslagen.

Torvtäkt

Markavvattning i samband med *torvutvinning för energiändamål* prövas endast enligt torvlagen (Lag om vissa torvfyndigheter, 1985:620), inte enligt 18c § NVL. Enligt torvlagen fordras särskilt tillstånd (koncession) för undersökning respektive bearbetning av torvfyndigheter för att utvinna energi. Länsstyrelsen prövar frågan om koncession. Därvid skall naturresurslagen tillämpas (2 och 3 kap. NRL). Undantaget motiveras med att "...erforderliga naturvårdshänsyn kan tas vid länsstyrelsens prövning..."(prop 1985/ 86:159). Länsstyrelsen har därför att vid sin prövning göra sådana bedömningar som skall göras enligt 18c § NVL.

Torvtäkt för annat ändamål än energi, t.ex. för utvinning av odlingstov, prövas enligt 18 § NVL. Markavvattning i samband med sådan torvutvinning prövas enligt 18c § NVL.

Vägbyggnad

Vid vägbyggnad och förbättring av väg är all dikning (vägdiken och avloppsdiken), som avvattnar omgivande mark tillståndspliktig markavvattning enligt 18c § NVL.

Markavvattning för andra ändamål

Tillstånd krävs regelmässigt för markavvattning även för andra ändamål än för jord- och skogsbrukets behov av ökad produktion.

Bild

Framdragning av skogsbilvägar på eller i anslutning till våtmarker innebär en markavvattning av den berörda delen av våtmarken. Själva väggroppen torrlägger givetvis marken den ligger på, men även våtmarker upp- eller nedströms väggroppen. Diken i anslutning till vägen torrlägger våtmarken lokalt och utsläppet av vatten från diken eller vägtrummor översvämmar annan mark eller kanaliserar vattnet vilket innebär en förändrad hydrologi som skadar den naturliga våtmarken.

Exempel på företag med andra ändamål:

- Dikning för trädgårdsanläggningar, golfbanor, fotbollsplaner, motorbanor och andra idrottsanläggningar
- Dikning vid anläggning och förbättring av vägar, järnvägar, flygplatser och andra kommunikationsanläggningar som medför att omgivande mark avvattnas
- Dikning inom områden med antagen detaljplan eller antagna områdes bestämmelser enligt plan- och bygglagen (se avsnitt sid. 30, Detaljplan och områdesbestämmelser)
- Dikning för enstaka bebyggelse

I samband med väg- och järnvägsprojekt m.m. gäller prövning på motsvarande sätt som i samband med detaljplan och områdesbestämmelser.

När kommunen prövar exploateringsföretag eller andra arbetsföretag, där det kan bli aktuellt att utföra markavvattningsåtgärder t.ex. för bebyggelse, bör kommunen upplysa företagaren om att tillstånd enligt 18c § erfordras. Länsstyrelsen bör ha prövat om markavvattning kan tillåtas innan kommunen tar ställning till exploateringen. Det är lämpligt att företagaren, eventuellt tillsammans med kommunen, samråder med länsstyrelsen. Risken är annars att exploateringen inte kan genomföras även om kommunen lämnat tillstånd till verksamheten.

Undantag från tillståndsplikt 18c § 3 st

ENLIGT 18C §, TREDJE STYCKET NVL får länsstyrelsen föreskriva om undantag från skyldigheten att söka tillstånd för markavvattning. Förutsättningen härför är att företaget inte skulle medföra någon menlig inverkan på naturmiljön. Undantag skall avse ett visst bestämt geografiskt område.

Undantag från tillståndsplikten för markavvattning enligt 18e § 3 st. NVL förutsätter att inventeringar eller annat underlag gör det möjligt att avgöra att markavvattningsföretag inte medför någon menlig inverkan på naturmiljön och är förenliga med NRL:s hushållningsbestämmelser. Undantagen bör inte göras generellt läns- eller kommunvis utan bör avse tydligt geografiskt avgränsade områden.

Undantag från tillståndsplikt kan inte föreskrivas inom områden som omfattas av förbud enligt 18d §.

Exempel på områden där undantag från tillståndsplikt kan ske:

- mark inom områden med antagen detaljplan eller antagna områdesbestämmelser
- särskilt preciserat vägområde för allmänna vägar
- särskilt preciserat område längs järnvägar
- särskilt preciserat område inom vilket tillstånd till verksamhet lämnats enligt naturvårdslagen, miljöskyddslagen eller plan- och bygglagen
- särskilt angivna områden, där ytterligare markavvattning skulle sakna betydelse för naturmiljön

Förbud mot markavvattning 18d § NVL

I OMRÅDEN DÄR DET ÄR SÄRSKILT ANGELÄGET att våtmarkerna bevaras råder förbud mot markavvattning enligt 18d § NVL. Regeringen har i 19h § NVF föreskrivit vilka områden som omfattas av förbudet. Om undantag från bestämmelserna i 18d § NVL kan medges skall 18c § tillämpas vid prövningen i övrigt.

Förbudet omfattar samma åtgärder som är tillståndspliktiga enligt 18c § naturvårdslagen.

Områden med förbud enligt 18d § NVL och 19h § NVF

Förbud mot markavvattning gäller i följande län, kommuner och särskilda områden:

Län:

Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Hallands - utom Hylte kommun, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs - utom Ulricehamns, Tranemo och Svenljunga kommuner samt Skaraborgs län

Kommuner:

Jönköpings, Tranås, Säffle, Grums, Hammarö, Kristinehamns, Karlstads - utom Älvsbacka och Nyeds församlingar, Örebro, Kumla, Hallsbergs, Laxå, Askersunds, Arboga, Kungsörs, Köpings, Hallstahammars och Västerås kommuner

Våtmarksområden av internationell betydelse (Ramsar-områden) utanför län och kommuner ovan:

Umeälvens delta och Tärnasjön - AC län
Gammelstadsviken, Persöfjärden, Tjålmejaure-Laisdalen,
Laidaure, Sjaunja och Taavavuoma - BD län
Kävsjön-Store Mosse - F-län,
Åsnen - G län,
Svartåområdet - U län,
Hovraområdet - W län,
samt Ånnsjön - Z län,

Dessa våtmarker finns avgränsade och beskrivna i "Svenska våtmarker av internationell betydelse", Naturvårdsverkets förlag. Naturvårdsverket tillhandahåller särtryck över dessa områden. Besked om avgränsningar kan också fås från länsstyrelsen.

Prövning av tillstånd (18c § NVL) och undantag från förbud (18d § NVL)

Tillståndsprövning - allmänt

I propositionen En god livsmiljö (1990/91:90), som innehöll förslaget till skärpning av bestämmelserna om markavvattning, framhölls att "naturvårdsintresset behöver kunna hävdas bättre än hittills i fråga om våtmarkerna. Detta gäller särskilt inom de delar av Mellan- och Sydsverige där antalet kvarvarande våtmarker är mycket litet. En skärpning i tillämpningen av 18c § är motiverad."

Regeringen underströk vidare "att syftet med regleringen givetvis inte är att sänka skyddsnivån för de områden, som inte omfattas av den nya bestämmelsen (18d § NVL, Naturvårdsverkets anm.). Om en sådan effekt skulle uppstå vid tillämpningen är regeringen beredd att ompröva sitt ställningstagande."

I ärenden, som skall prövas enligt naturvårdslagen, skall naturresurslagen (NRL) tillämpas. Det innebär följaktligen att naturresurslagens hushållningsbestämmelser tillämpas som om de vore intagna i naturvårdslagen.

Ett arbetsföretag, som skall utföras inom ett område som i sig kan uppfattas som trivialt, skall bedömas efter den långsiktiga inverkan det kan få på miljön, hälsan och hushållningen med naturresurser (i kap. 1 § och 2 kap. 1 § NRL).

Bild

Blommande vattenklöver är en vacker karaktärsart för blötare kärr och vissa andra våtmarker. Bladen liknar stora klöverblad, därav namnet. Vattenklövern har lufikanaler ner till rötterna för att förse sina rötter med syre. En planta kan bli upp till 30 år gammal och ha rötter ned till nära 1 meters djup.

Våtmarker är ett allmänt intresse som i tillståndsärenden därför så långt möjligt skall skyddas från påtaglig skada. I de fall dessa är utpekade som riksintresse skall de skyddas från sådan skada. Samma gäller för arbetsföretag, som avses utföras inom stora mark- och vattenområden, som inte alls eller endast obetydligt är påverkade av exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön, eller mark- och vattenområden, som är särskilt känsliga från ekologisk synpunkt.

Båtnaden av verksamheten är inte i första hand bestämmande utan beaktas om ingreppet kan accepteras med hänsyn till dess påverkan på miljön och inverkan på hushållningen med naturresurser.

Som framgår av förarbeten och av bestämmelserna till naturvårdslagen, bör återhållsamhet gälla för att meddela tillstånd till markavvattning. När ett markavvattningsföretag prövas, skall inte enbart den omedelbara påverkan av arbetsföretaget avgöras. Även riskerna för en successiv förändring och utarmning av naturmiljön - både mark och vatten - inom och utanför området, bör beaktas vid prövningen. Områdets värde och betydelse långsiktigt för naturmiljön och den biologiska mångfalden bör ses såväl i ett lokalt, som i ett regionalt och nationellt perspektiv. Detta synsätt understryks genom naturresurslagens hushållningsbestämmelser.

Underlag för bedömningen av de värden som skall bevaras är bl.a. den naturvärdesklassificering som gjorts i Naturvårdsverkets våtmarksinventering och Skogsstyrelsens sumpskogsinventering eller de kriterier som ligger till grund för dessa.

Tillstånd till markavvattning kan inte medges inom de biotoper som är angivna i 19b och c §§ NVF och bör som regel inte tillåtas inom 19a-biotoperna. Markavvattning av anslutande mark bör heller inte medges, om åtgärderna kan skada dessa biotoper.

Länsstyrelsen skall också ta ställning till om åtgärderna kan leda till vattenföroreningar, dvs. påverkan på såväl vattendrag, sjöar och kustvatten som på grundvattnet. Detta sammanhänger med att våtmarker (t.ex. småvatten, dammar, översilningsmark) fungerar som närings- och sedimentfällor. Våtmarkernas reningsfunktion kan försämrans genom markavvattning.

Vid markavvattning kan recipienten, såväl vattendrag som sjöar och i sista steget havet, komma att missgynnas genom utsläpp av t.ex. näringsalter och humusämnen. Vid prövningen skall därför

en bedömning ske av att arbetsföretaget upphör på sådant avstånd från recipienten eller att åtgärder vidtas för att miljökvaliteten i densamma inte försämras. Vatten från det dikade området skall aldrig tillåtas rinna direkt ut i vattendrag och sjöar. Villkor i detta syfte ställs i samband med tillståndsbeslutet.

Riktlinjer vid tillståndsprövning

Riktlinje 1

I Götaland, Svealand och Norrland utom Lappland tillämpas stark restriktivitet vid prövning enligt 18c § NVL. Många våtmarker har försvunnit i dessa delar av landet genom dikning för skogs- och jordbruksändamål, torvtäkt, utbyggnad av infrastruktur etc. De återstående våtmarkerna, även de som är "triviala" eller hydrologiskt störda, spelar lokalt en viktig roll för bevarandet av den biologiska mångfalden.

Om tillstånd till markavvattning ges inom dessa områden bör hydrologiskt orörda våtmarker inte komma i fråga. I Lappland bör tillstånd till markavvattning kunna ges i "triviala" våtmarkstyper eller hydrologiskt störda sådana om de inte i övrigt uppvisar särskilda naturvärden. I större orörda våtmarker eller våtmarkskomplex bör dock markavvattning inte tillåtas.

Riktlinje 2

Tillstånd till markavvattning ges ej i våtmarker som bedöms som värdefulla från naturvårdssynpunkt, t.ex. klass 1-2 i Naturvårdsverkets och länsstyrelsernas våtmarksinventering (VMI) eller skogsvårdsorganisationens (SVO) sumpskogsinventering. I minsta möjliga utsträckning bör tillstånd till markavvattning ges inom klass 3-områden i dessa inventeringar. Tillstånd ges ej heller i områden som utpekats som nyckelbiotoper i SVO:s nyckelbiotopinventering eller områden som uppfyller kraven för nyckelbiotop (se resp. inventerings metodbeskrivning).

Riktlinje 3

För våtmarker som inte inventerats/klassats i ovan nämnda inventeringar ges ej tillstånd till markavvattning för följande kategorier:

- Våtmarker i jordbrukslandskapet
- Våtmarker med källor
- ” ” kalkbleke
- ” ” kalktuff
- ” ” kalkpåverkan
- ” ” kraftig järnockrautfällning
- Mossar med intakt lagg
- Myrar med riklig förekomst av dråg
- Våtmarker med öppna vattenytor
- Våtmarker med indikatorarter eller signalarter (enl. sumpskogs- resp. nyckelbiotopsinventeringen)
- Rikkärr
- Örtrika sumpskogar
- Alsumpskogar
- Asksumpskogar
- Hävdade våtmarker
- Lokalt sällsynta våtmarker (t.ex. inom en kommun)
- Våtmarker av betydelse som spridningskorridorer
- Våtmarker använda för vattentäkt

Undantag från förbud

Ett av huvudsyftena med förbud mot markavvattning enligt 18d § NVL är att kraftigt begränsa eller förhindra markavvattning i de delar av landet som redan starkt utarmats på våtmarker.

Markavvattning i sådana områden bör därför i princip inte tillåtas. Länsstyrelsen får emellertid medge undantag om *särskilda* skäl föreligger i det enskilda fallet (19h § 2 st. NVF).

Ett särskilt skäl för undantag från förbud kan vara att det rör sig om att komplettera tidigare utförd markavvattning i ett redan kraftigt

påverkat område där naturvärdena inte försämras ytterligare av ingreppet. Innan ett sådant medgivande lämnas, bör det dock vara klarlagt att det inte får till följd att naturvärden i omgivande områden påverkas. Detta gäller även hydrologi och vattenkvalitet.

Ett annat särskilt skäl för undantag kan vara behov av dikning för att återställa markens tillstånd i de fall vattenproblem uppkommit på grund av åtgärder på intill liggande mark (kompensationsdikning), såsom vägbygge, annan infrastrukturåtgärd eller annat arbetsföretag. Länsstyrelsen bör dock i första hand undersöka om vattenlagens bestämmelser är tillämpliga.

Detaljplan och områdesbestämmelser

Beslut enligt 18c § NVL får inte meddelas i strid mot gällande detaljplan eller områdesbestämmelser (3 § NVL). Mindre avvikelser får ske om syftet med planen eller bestämmelserna inte motverkas. Prövningen av ett markavvattningsföretag har i dessa fall främst betydelse för att länsstyrelsen skall kunna meddela villkor som begränsar den skada som verksamheten föranleder. Detta innebär följaktligen att om kommunen har för avsikt att upprätta detaljplan eller områdesbestämmelser, bör kommunen ta hänsyn till om markavvattningsåtgärder kan bli aktuella i samband med genomförandet och i sådant fall diskutera med länsstyrelsen om tillstånd kan medges.

Vidare åligger det länsstyrelsen att bevaka markavvattningsfrågan i samband med plansamrådet. Förutsätter planen eller områdesbestämmelserna att markavvattning sker, har länsstyrelsen att ta ställning till och ange om tillstånd kan meddelas. Länsstyrelsen skall redovisa om markavvattningsföretaget är förenligt med naturvårdslagets bestämmelser och naturresurslagens hushållningsbestämmelser. Vid avvägningen mellan olika allmänna intressen förstärker naturvårdslagets skyddsbestämmelser och naturresurslagens hushållningsbestämmelser varandra. Hänsyn till naturmiljön, syftet med markavvattningsbestämmelserna och naturresurslagens bestämmelser om en långsiktigt god hushållning skall tillgodoses både vad gäller prövningen enligt 18c och 18d §§ NVL.

Att ett markområde kan vara lämpligt för viss exploatering, som avses fastläggas i detaljplan eller områdesbestämmelser, är inte i sig ett särskilt skäl för undantag från förbud enligt 18d § NVL.

Kan planen eller områdesbestämmelserna antas, bör länsstyrelsen besluta i markavvattningsärendet före antagandet av planen eller områdesbestämmelserna.

Undantag från tillståndsplikten enligt 18c § 3 st. förutsätter att det i förväg går att bedöma att markavvattning kan medges från naturvårds- och hushållningssynpunkt. Ännu en förutsättning bör vara att exploatören där så behövs, på annat sätt (t.ex. 20 § NVL) kan föreläggas att vidta sådana åtgärder som behövs för att begränsa eller motverka skada.

Aktualiseras markavvattningsåtgärder inom område med plan eller områdesbestämmelser, som redan vunnit laga kraft kan markavvattning förbjudas t.ex. inom områden som enligt planen bestämts som naturmark. Detta kan som regel inte anses motverka syftet med planen eller områdesbestämmelserna. Vidare kan exempelvis villkor meddelas som förbjuder transporter, egenfyllnader och upplag inom känsliga områden.

Villkor vid tillståndsgivning

I de fall länsstyrelsen avser att tillåta ett markavvattningsföretag skall sådana villkor ställas, som begränsar eller motverkar den skada på naturmiljön, som arbetsföretaget kan förorsaka. Villkoren skall därvid utformas med hänsyn till påverkan på och konsekvenserna för mark och vatten både inom och utanför verksamhetsområdet. Det kan t.ex. vara fråga om att så långt möjligt lokalisera och utforma dikessystemet med hänsyn till naturmiljön. Det kan också föreskrivas att dikningen utförs vid en av hänsyn till växt- och djurlivet lämplig tidpunkt. Det är viktigt att skydda från påverkan på t.ex. avrinningsområden och sjöar, bl.a. på grund av risk för föroreningar. Sådana villkor kan även ställas, som skyddar naturmiljön på omgivande mark och som förhindrar användning av t.ex. olämpliga maskiner eller olämplig vägdragning.

Det är viktigt att länsstyrelsen i beslutet preciserar villkoren och klart anger de områden beslutet och villkoren avser.

I beslutet skall anges inom vilken tid åtgärderna skall vara utförda.

För t.ex. flertalet skogsdikningsföretag bör fem år för färdigställande vara tillräckligt. För företag, som skall prövas enligt vattenlagen eller som av andra skäl kan kräva längre tid, kan länsstyrelsen medge detta.

Har tillstånd förfallit skall nytt tillstånd sökas.

Exempel på villkor.

- Markavvattning får endast utföras inom det område som markerats på bifogad karta.
- Ett antal slamgropar skall anläggas på lämpliga ställen längs sträckan A-C för att begränsa erosion av finkornigt material.
- ... m före utloppet i vattendraget skall en sedimentationsbassäng med ytan m² anläggas.
- Dikena skall avslutas minst ... m från vattendraget/strandkan-ten/våtmarken för att undvika att slam och humusämnen förs ut i
- Dikeskanterna skall släntas till en lutning på 1:3 på minst ... ställen jämnt för delade längs dikessystemet så att djur kan ta sig upp ur dikena.
- Dikesmassorna skall utjämnas väl i den omgivande terrängen.
- Vattenståndet i sjön får ej påverkas av dikningen under ti-den.....för att skydda strandbiotopen.
- Spänger och broar skall anordnas på minst ...ställen längs dikessträckan B-D för att möjliggöra framkomligheten i området.
- Diket skall avbrytas före kärret och vattnet uppsamlas av ett gaffeldike nedanför kärret.
- Arbetena får med hänsyn till risken för störningar på djurlivet inte ske under perioden när fisken leker eller vandrar.
- Dikesdjupet får inte vara större äncm längs sträckan A-B-C.

Bedömning av tillståndsplikt – markavvattning eller skyddsdikning/dikesrensning/täckdikning?

En anmälan till skogsvårdsstyrelsen om skyddsdikning innebär att en särskild anmälan om samråd enligt 20 § NVL (23 § NVF) inte behöver ske.

Om skogsvårdsstyrelsen finner i samband med att en anmälan om en planerad skyddsdikning görs i enlighet med 14 § SVF, att åtgärden i själva verket inte är skyddsdikning utan markavvattning, bör företagaren underrättas om att tillstånd från länsstyrelsen behövs, innan verksamheten kan påbörjas.

I de fall företagaren är tveksam om en planerad dikesrensning eller täckdikning är prövningspliktig eller inte, bör han fråga efter länsstyrelsens/skogsvårdsstyrelsens uppfattning.

Företagaren är skyldig att samråda om en planerad skyddsdikning m.m., när arbetsföretaget kan komma att väsentligt ändra naturmiljön, dvs. redan om det finns risk för en väsentlig ändring. Samråd skall i dessa fall ske med skogsvårdsstyrelsen för åtgärder som berör skogsmark och med länsstyrelsen för åtgärder som berör annan mark, t.ex. våtmarksimpediment.

Inom områden som omfattas av biotopskydd enligt 19 a-c §§ NVF gäller förbud mot dikning som skadar naturmiljön.

I vissa fall kan det bli fråga om prövning av ett markavvattningsföretag även enligt andra bestämmelser än 18c § i naturvårdslagen, och/eller i t.ex. vattenlagen, miljöskyddslagen och kulturminneslagen.

Funktioner av betydelse för våtmarkernas skyddsvärde

NATURVÄRDET BEROR OFTA PÅ MÅNGFORMIGHETEN, dvs. om ett område innehåller flera olika naturtyper.

Begreppet skyddsvärde kan endera åsättas ett specifikt våtmarksområde eller en typ av våtmarksbiotop.

Skyddsvärdet utgör ett mått på området eller biotopens betydelse för att bevara:

Hydrologiska funktioner

Höga skyddsvärden kan t.ex. ges våtmarker i en region som antingen är naturligt våtmarksfattig eller som på grund av människans omdaning av landskapet blivit utarmad på våtmark. Andra exempel är mycket stora sammanhängande våtmarkskomplex, våtmarker som utgör upprinningsområden för större vattendrag eller som utgör vattendelare mellan olika hydrologiska system.

Representation av olika våtmarksformer

Variationer i klimat, topografi och geologi resulterar i regionalt typiska former av exempelvis myrar. Väl utbildade kupolformade mossar, källkärr och vätar utgör exempel på våtmarker som kan ha höga skyddsvärden. Lokaler av dessa typer bör som regel undantas från markavvattning på grund av att de är representativa för respektive region.

3 bilder

Våtmarkerna uppvisar en stor mångfald av växt- och djurarter. Bilderna visar några våtmarksarter som ställer höga krav på sin miljö. Finbräken växer i kalkrika sumpskogar, knottblomster, en akut hotad art återfinns i kalkpåverkade blöta sumpskogar eller skogskärr och gulyxne är en sårbar art som kräver öppna extremrikkärr. Alla dessa våtmarkstyper har minskat i utbredning och har ett mycket högt skyddsvärde.

Representation av olika vegetationstyper

Exempel på skyddsvärda vegetationstyper är våta örtrika granskogar, källkärrstyper, alkärr och flera typer av fuktängar. Lokaler av dessa vegetationstyper undantas från markavvattning på grund av de representativa värdena.

Flora

Våtmarker utgör både regionalt och nationellt sett biotoper för ett stort antal hotade eller hänsynskrävande växtarter. Se Databanken för hotade arter & Naturvårdsverket: Rödlistade växter i Sverige 1995, där länsvis förekomst finns angiven. Lokaler med hotade eller hänsynskrävande arter undantas från markavvattning.

Fauna

Ett stort antal djurarter utnyttjar våtmarker i olika sammanhang. Beroendet varierar från art till art allt efter den egenskap hos våtmarken som är nödvändig för en viss aktivitet eller del av livscykeln.

Några exempel är smålom (häckning), gäss (häckning och flyttning), brushane (spel och häckning), slaguggla (näringssök), bäver, utter, groddjur och många insektsarter.

Våtmarker med andra funktioner

Våtmarker som innefattar sjöar och vattendrag av stor betydelse för fisk och fiske.

Våtmarker som utgör betydelsefulla inslag i landskapsbilden inom av allmänheten väl frekventerade områden.

Våtmarker som utgör referensområde för forskning.

Våtmarker av kulturhistoriskt värde, t.ex. slåtterängar, dammängar, översilningsängar, strandängar, mader och gamla torvtäcker.

Våtmarker som inrymmer arkeologiska fynd, föremål såväl som konstruktioner. Genom de särskilda egenskaperna hos dessa miljöer har även trä och organiskt material bevarats mycket väl under lång tid.

Se även bilaga: Våtmarkernas skyddsvärden.

Markavvattning och miljökonsekvensbeskrivningar (MKB)

NÄRMARE VÄGLEDNING OM MILJÖKONSEKVENSBESKRIVNINGAR ges i Naturvårdsverkets Allmänna Råd 95:3 om MKB i miljöskydds- och naturvårdslagen.

En allmän utgångspunkt för markavvattningsföretag bör vara att en MKB följer en ansökan om markavvattning.

Som regel bör en MKB inhämtas vid en ansökan om undantag från förbud mot markavvattning inom ett område enligt 18d § NVL.

Exempel på frågor som bör belysas vid upprättande av en MKB:

- betydelsen med hänsyn till den i översiktsplanen redovisade användningen av mark- och vattenområden
- inverkan på våtmarker som i våtmarksinventeringen betecknas som klass 1- och klass 2-objekt
- inverkan på våtmarker inom områden som är ekologiskt känsliga eller har väsentliga bevarandevärden
- påverkan på riksintressen även utanför ingreppsområdet

Bild

En orrtupp tar en vilopaus i orrspelet. De öppna mossarna utnyttjas flitigt av orrtupparna under vår och försommar för sitt spel om hörnornas gunst. Det är också vanligt att man stöter på orrarr och andra skogshöns som söker föda i våtmarkerna.

- störningar på miljön såväl inom som utanför det aktuella ingreppsområdet genom inverkan på ekologiska förhållanden vad avser t. ex.
 - hydrologi och vattenregim uppströms och nedströms
 - näringsstatus och vattenkvalitet genom utlakning av näringsämnen och läckage av tungmetaller
 - ökad materialtransport som förorsakar grumling och sedimentation i vattendragen nedströms
 - minskad uppehållstid för kväve och andra näringsämnen
- påverkan på biotoper, flora och fauna
- påverkan på fiskebestånd och fisket
- påverkan på kulturmiljön
- vägdragningar och transporter inom eller utanför området

Bild

Tjädern spelar i en skogsglänta. Den vuxna fågeln utnyttjar flera olika skogsbiotoper men för tjäderkycklingarna är ofta sumpskogen livsviktig. Här kan de finna tillräckligt med föda i form av insekter.

- effekter inom hela avrinningsområdet
- landskapsförändringar direkt eller indirekt genom förändring av verksamhet, produktion eller metodval

I de fall markavvattningsåtgärder behövs för att anlägga en skogsbilväg över våtmark kan det ofta vara viktigt att i en MKB klarlägga alternativa sträckningar och utformningar av vägen och hur dessa skiljer sig åt beträffande konsekvenserna för miljön.

Omfattningen av miljökonsekvensbeskrivningen skall stå i rimlig proportion till de värden som kan förväntas bli berörda.

Ansökan om tillstånd

Ansökan

Ansökan om tillstånd att avvattna mark enligt 18c § NVL och medgivande av undantag från förbud enligt 18d NVL skall göras hos länsstyrelsen. Den kan göras av markägaren, hans ombud eller, efter medgivande av sökanden, av förrättningsman som utsetts med stöd av vattenlagen.

Ansökan bör innehålla uppgifter om fastigheten och den planerade markavvattningen. Av ansökan skall *syftet* med markavvattningen framgå. Fullständiga och tydliga ansökningshandlingar är en förutsättning för att ett ärende skall kunna avgöras snabbt.

Till ansökan skall bifogas karta eller motsvarande, som tydligt utvisar det område som berörs av åtgärden, och med dikessystemet inritat. Dikesområdets ytterkanter och avvattningsriktningen bör markeras på kartan. Till ansökan bör vidare allt efter omständigheterna fogas en dikningsplan och miljökonsekvensbeskrivning.

När ansökan inges skall en avgift för prövningen betalas till länsstyrelsen. Avgiftens storlek beror av dikeslängden (1992:1265 och 1992:191):

Dikeslängd	Avgiftsklass	Avgift kronor (1994)
0-999 meter	2	400
1000-9999 m	4	1300
10000 m -	6	3200

Om ärendet är av stort allmänt intresse skall det tillsammans med miljökonsekvensbeskrivningen kungöras och införas i ortstidningarna (25 § NVF).

Länsstyrelsen kan begära komplettering från sökanden om ett fullgott bedömningsunderlag inte finns eller om det inte av ansökningshandlingarna går att avgöra konsekvenserna för de skyddsvärda intressena. Detta gäller särskilt för större arbetsföretag, där underlaget bör utgöras både av en dikningsplan och en miljökonsekvensbeskrivning.

Om länsstyrelsen redan innan ansökan kommit in får kännedom om att ett markavvattningsföretag planeras, är det lämpligt att länsstyrelsen bereder sökanden tillfälle att på förhand samråda med länsstyrelsen innan projekteringen startar och dikningsplan upprättas. Sökanden kan därvid få klarlagt om en miljökonsekvensbeskrivning behövs, vad som är relevant att lyfta fram i beskrivningen, om arbetsföretaget behöver modifieras m m. Onödiga omarbetningar, kostnader och avgifter kan då undvikas, särskilt om länsstyrelsen finner det uppenbart att företaget inte kan tillåtas. Vill sökanden i alla fall fullfölja ansökan, behövs fullständiga handlingar med en MKB.

När ansökan inlämnats bör länsstyrelsen snarast ta ställning till om den skall kompletteras med en miljökonsekvensbeskrivning.

Avser ansökan skogsmark bör den remitteras till skogsvårdsstyrelsen. Behövs yttranden från andra myndigheter, organisationer m.fl. bör remiss sändas ut samtidigt, om inte särskilda skäl föranleder något annat. I remissen bör anges inom vilken tid yttrande önskas (13 § förvaltningslagen).

Om markavvattningsföretaget berör områden med naturvärden eller naturresurser av särskild vikt med hänsyn till lokala förhållanden bör länsstyrelsen remittera ärendet till berörd kommun.

Om allmänna fiskeintressen av betydelse är berörda, bör Fiskeriverket höras.

Underlagsmaterial

Underlagsmaterial av värde för såväl ansökan som för prövningen kan bl.a. hämtas från naturvärdes- och naturresursinventeringar m.m.

Materialet kan sökas hos länsstyrelsen och även hos många kommuner. Här nedan följer exempel på underlagsmaterial:

Planer och program som behandlar allmänintresse

- Naturvårdsplaner och -program
- Kulturminnesvårdsprogram
- Översiktsplaner, detaljplaner och områdesbestämmelser
- Redovisningar av områden för natur- och kulturminnesvård
- samt friluftsliv av lokalt, regionalt och riksintresse

Inventeringar och annat utredningsmaterial

- Våtmarksinventeringar
- Sumpskogsinventeringar
- Nyckelbiotopinventeringar
- Urskogsinventeringar
- Källinventeringar
- Sjö- och vattendragsinventeringar
- Sammanställningar av hydrologiska och limnologiska data
- Utredningar om fiske och fiskförekomst, fiskevårdsplaner
- Utredningar om friluftsliv
- Översiktliga skogsinventeringar (ÖSI)
- Ängs- och hagmarksinventeringar
- Naturgrusinventeringar

Register och förteckningar

- Register över tidigare meddelade beslut angående mark
- avvattning
- Förteckning över internationellt värdefulla våtmarker
- (bl.a. Ramsar-listan)
- Register över vattentäkter
- Kalkningsregister, referenssjöar i sjökalkningsprogram

- Fornlämningsregistret
- Register över hotade, sällsynta och hänsynskrävande arter

Våtmarksinventeringen har sedan början av 1980-talet bedrivits i Naturvårdsverkets regi. Inventeringsarbetet var 1993 slutfört i hela landet utom i Norrbottens län, där inventeringen påbörjats 1994 och kommer att pågå under 5-6 år. Resultaten från våtmarksinventeringarna har publicerats av resp. länsstyrelse. Se även bilaga: Våtmarkernas skyddsvärden.

Våtmarksinventeringen är en översiktlig inventering av större våtmarker. Med undantag av enstaka län eller länsdelar saknas därför uppgifter för mindre våtmarker.

Sumpskogsinventeringen bedrivs sedan 1990 i Skogsstyrelsens regi. Inventeringen blev riksomfattande 1993 och skall vara slutförd 1997.

Nyckelbiotopinventeringen i Skogsstyrelsens regi som omfattar privatskogsbruket startade 1992 och skall vara slutförd över hela landet 1997. Storskogsbruket genomför nyckelbiotopinventeringen i egen regi med olika tidplaner.

Beslut, ansvar och överklagande

Beslutet

Beslut skall motiveras vare sig det avser bifall eller avslag från ansökan. Om särskilda skäl finns för att medge undantag måste dessa skäl framgå. I beslutet skall vidare bl.a. redovisas överväganden om åtgärden går att förena med en från allmän synpunkt lämplig användning av mark- och vattenresurser och med den för området gällande översiktsplanen (5 § NRL-förordningen).

Beslutet skall åtföljas av karta, på vilken det område har markerats där markavvattning får utföras.

Beslutet skall också ange hur beslutet kan överklagas.

Underrättelse om beslut

Länsstyrelsen skall skriftligen underrätta den sökande om beslutet och dess innehåll.

En kopia av beslutet skall snarast sändas till Naturvårdsverket och för dikning i skogsmark också till skogsvårdsstyrelsen.

Om förrättningsman enligt vattenlagens bestämmelser är utsedd, skall kopia av beslutet sändas till denne.

Kopia av beslutet bör även sändas till de remissorgan som lämnat synpunkter i ärendet.

Utöver underrättelse om beslut till sökanden är länsstyrelsen inte

skyldig att delge några andra än berörda sakägare beslut i ett ärende prövat enligt 18c och d §§ NVL. Länsstyrelsen är således inte skyldig att bevaka att grannar eller andra berörda underrättas. Det kan emellertid vara lämpligt att de som framfört synpunkter i ärendet informeras om beslutet, dock utan besvärshänvisning.

Meddelar länsstyrelsen föreskrift om undantag enligt 18c § tredje stycket NVL, skall beslutet snarast möjligt kungöras på det sätt som är föreskrivet beträffande författningar i allmänhet, dvs. i länets författningssamling. En avskrift av beslutet skall snarast möjligt sändas till Naturvårdsverket och skogsvårdsstyrelsen (20 § 2 st. NVF).

Registrering av beslut

Länsstyrelsen skall i överensstämmelse med 35 § NVF föra ett register över de beslut som meddelats med stöd av 18 c och d §§ NVL. Meddelade beslut bör även å-jour-hållas på en översiktskarta. Härigenom underlättas sökandet och uppföljningen av meddelade beslut.

Ansvar

Den som med uppsåt eller av oaktsamhet utför åtgärd för markavvattning utan att ha tillstånd enligt 18c § NVL eller bryter mot villkor eller föreskrift som har meddelats i samband med sådant tillstånd, kan enligt 37 § NVL dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om brottet begåtts med uppsåt och om det anses som grovt kan fängelse i högst två år utdömas.

Har länsstyrelsen resp. skogsvårdsstyrelsen föreskrivit om skyldighet att inom visst angivet område för samråd anmäla särskilt slag av arbetsföretag (20 § 1 st. 2 m NVL), kan den som inte fullgör denna skyldighet dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

Länsstyrelsen kan enligt 39 § NVL förelägga den som överträtt beslut eller föreskrift om markavvattning eller underlåtit att full-

göra skyldighet föreskriven med stöd av 20 § NVL, att åstadkomma rättelse. Det innebär att företagaren kan åläggas t.ex. att lägga igen ett dike, att leda tillbaka ett vattendrag m m.

I beslut om föreläggande får vite sättas ut.

Överklagande

Länsstyrelsens beslut enligt 18c och 18d §§ NVL får överklagas hos regeringen (40 § 1 st. NVL).

Rätten att överklaga ett sådant beslut följer av 22 § förvaltningslagen (FL). "Ett beslut får överklagas av den, som beslutet angår, om det har gått honom emot och beslutet kan överklagas." Beslut i naturvårdsärenden anses angå markens ägare, nyttjanderättshavare eller annan som innehar särskild rätt till marken. Ägare av grannfastighet har som regel inte ansetts ha rätt att överklaga beslut enligt naturvårdslagen. En granne som känner sig drabbad kan i sådant fall begära prövning enligt vattenlagen hos vattendomstol.

Naturvårdsverket äger enligt 40 § 3 st. NVL rätt att överklaga beslut enligt naturvårdslagen. Även kommunen kan i vissa fall överklaga sådant beslut.

Överklagande måste ske inom tre veckor efter underrättelse om beslut. Efter denna tid har beslutet vunnit laga kraft om det inte har överklagats. Dikningsarbeten bör inte påbörjas förrän tillstånd har vunnit laga kraft.

Överblick över andra lagbestämmelser av betydelse för prövning av markavvattning

Naturvårdslagen (NVL)

Hänsyn -1 §

1 § NVL innehåller de grundläggande bestämmelserna om naturhänsyn. I paragrafen understryks att alla, både enskilda och företag, är skyldiga att visa naturhänsyn. Denna skyldighet omfattar även den kulturpräglade naturmiljön (3a §).

Bestämmelsen saknar sanktioner.

Om skada på naturen inte kan undvikas när ett arbetsföretag eller annan åtgärd utförs, skall åtgärder vidtas för att begränsa eller motverka skadan. Skyldighet att visa hänsyn gäller oavsett om verksamheten är av kommersiell karaktär eller inte.

3 § NVL

Den myndighet som prövar en fråga om naturvård skall ta hänsyn till övriga allmänna och enskilda intressen. Vid prövningen skall naturresurslagen tillämpas. Det innebär att naturresurslagens be-

stämmelser skall tillämpas som om de vore införda i naturvårdslagen (se vidare om NRL sid. 50).

I andra stycket föreskrivs att beslut enligt vissa andra i paragrafen angivna bestämmelser, bl.a. 18c och d §§ samt 20 § inte får strida mot detaljplan eller områdesbestämmelser. Härvid gäller att planen eller områdesbestämmelserna skall ha vunnit laga kraft. Om syftet med planen eller bestämmelserna inte motverkas får dock beslutet medföra mindre avvikelse.

Strandskydd 15 § NVL

15 § NVL innehåller bestämmelser till skydd för landets stränder. Syftet är att säkra tillgången på strandområden för friluftslivet och även till att bevara goda livsvillkor för djur- och växtlivet. Strandskyddsområdet omfattar mark- och vattenområde intill 100 meter från strandlinjen och innebär förbud mot att uppföra ny byggnad eller ändra befintlig byggnad för att tillgodose ett väsentligen annat användningssätt. Anläggningar eller anordningar får heller inte utföras, vilka tar mark i anspråk såsom tomt eller som på annat sätt hindrar allmänheten att färdas fritt. Dispens från förbudet kan medges om särskilda skäl föreligger. Stark restriktivitet gäller vid prövningen av dispens.

Skyddet av stränderna av hänsyn till djur- och växtlivets livsvillkor innebär en komplettering av biotopskyddet i 21 § NVL beträffande skyddet för de biotoper som, vare sig de finns på land eller i vattnet, är beroende av samspelet mellan land och vatten.

Markavvattningsföretag är prövningspliktiga enligt såväl 16a § NVL som 18c § NVL.

Samråd - 20 § NVL

20 § NVL vidareutvecklar kravet på natur- och kulturmiljöhänsyn. I bestämmelsen föreskrivs att samråd skall ske beträffande alla arbetsföretag som kan komma att väsentligt ändra naturmiljön, vilken inrymmer även kulturmiljön i landskapet. Länsstyrelsen kan föreskriva att anmälan för samråd alltid skall ske för vissa särskilt preciserade arbetsföretag. Samråd skall ske innan arbetsföretag utförs. Samrådsskyldigheten gäller inte om arbetsföretaget är tillståndspliktigt enligt 18, 18c eller 19 §§ NVL eller skall prövas

enligt vattenlagen eller miljöskyddslagen. Samrådsmyndighet är länsstyrelsen. Sedan den i augusti 1994 är skogsvårdsstyrelsen samrådsmyndighet för åtgärder på mark som omfattas av skogsvårdslagen och som avser avverkning, hyggesbehandling, beståndsanläggning, beståndsvård, bortförande av avverkningsrester, skogsbilvägar, skogsgödsling och skogsmarkskalkning (23a § NVF).

Vid samrådet kan länsstyrelsen/skogsvårdsstyrelsen ge företagaren råd om vad han skall göra för att begränsa eller motverka skadan på naturmiljön. Han kan även föreläggas att vidta särskilda åtgärder. Om detta inte räcker och det är nödvändigt från naturvårdssynpunkt får länsstyrelsen/skogsvårdsstyrelsen helt förbjuda arbetsföretaget.

Ett föreläggande om att vidta vissa åtgärder får inte vara så ingripande att pågående markanvändning avsevärt försvåras. Om arbetsföretaget däremot förbjuds och om pågående markanvändning avsevärt försvåras har företagaren rätt till ersättning.

Biotopskydd - 21 § NVL och 19a-g NVF

Bestämmelsen föreskriver om förbud mot att utföra arbetsföretag inom mindre mark- och vattenområden (biotoper) som utgör livsmiljö för utrotningshotade djur- eller växtarter eller som annars är särskilt skyddsvärda. Länsstyrelsen/skogsvårdsstyrelsen får även vidta de åtgärder som behövs för att vårda biotoperna.

Regeringen har i 19a-c §§ NVF fastställt vilka biotoper som är särskilt skyddsvärda.

Enligt 19a § NVF att det är förbjudet att utföra sådana arbetsföretag som kan skada de i bestämmelsen angivna biotoperna. Förbudet gäller mot myndigheter och enskilda. Om särskilda skäl föreligger i det enskilda fallet, får länsstyrelsen medge undantag från förbudet.

I 19b och c §§ NVF har Regeringen fastställt att de biotoper, som angivits i Bilaga 1 och 2 till förordningen, är särskilt skyddsvärda och därför skall skyddas mot arbetsföretag som kan skada dem. Skyddet för dessa biotoper blir emellertid gällande först sedan länsstyrelsen respektive skogsvårdsstyrelsen genom särskilt beslut avgränsat dem. Bestämmelserna medger inte undantag från förbudet.

Naturresurslagen (NRL) och NRL-förordningen

Naturresurslagen

Naturresurslagen (lag 1987:12 om hushållning med naturresurser m.m.) lägger fast kraven på en långsiktigt god hushållning med naturresurser i ett antal olika lagar. Lagen skall tillämpas i mål och ärenden enligt ett antal lagar som reglerar användningen av mark- och vatten, bl.a. NVL, ML, PBL, VL, TorvL och VägL. Naturresurslagens bestämmelser skall tillämpas som om de vore införda i respektive lag. I naturvårdslagen framgår detta av 3 § NVL.

Enligt naturresurslagen skall marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt användas så att en från ekologisk, social och samhällsekonomisk synpunkt långsiktigt god hushållning främjas (1 kap. 1 §). Vid avvägning mellan olika intressen skall företräde ges åt det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med dessa naturresurser (2 kap. 1 §).

I 2 och 3 kap. NRL finns bestämmelser om ett antal olika allmänna intressen knutna till mark- och vattenområden, vilka skall beaktas vid den fysiska planeringen och vid prövningen av enskilda ärenden. Vidare finns särskilda regler för att nyttja utpekade områden. I bestämmelserna föreskrivs att områdena *skall så långt möjligt skyddas* mot åtgärder som *påtagligt kan skada* dessa intressen. Är ett område av *riksintresse* skall det *skyddas* mot sådana åtgärder. Bestämmelserna gäller inte bara riksintressen utan skall också beaktas beträffande åtgärder i vardagslandskapet.

I ett enskilt ärende ankommer det på prövningsmyndigheten att ta tillvara de intressen som finns angivna i naturresurslagen och att därvid tillämpa dess avvägningsregler.

I ett tillståndsärende enligt någon av de (NRL-)anknutna lagarna ger naturresurslagen lagstöd för en bredare prövning vad gäller natur- och kulturmiljövårdens hänsynskrav i förhållande till vad som var möjligt före dess tillkomst 1987. Den kompletterar och förstärker därmed dessa krav.

NRL-förordningen

NRL-förordningen (förordning 1993:191 om tillämpning av lagen

om hushållning med naturresurser m.m.) innehåller tillämpningsföreskrifter till naturresurslagen. Tillämpningsföreskrifter för 5 kap. NRL om miljökonsekvensbeskrivningar regleras dock i en särskild förordning.

NRL -förordningen lägger bl.a. fast ansvaret (2 §) för respektive central myndighet att bedöma vilka mark- och vattenområden som är av riksintresse enligt bestämmelserna i 2 och 3 kap. NRL.

Vidare föreligger skyldighet (5 § NRL -förordningen) för den myndighet, som i ett ärende skall tillämpa 2 och 3 kap. NRL, att i *sitt beslut* ange om den prövade anläggningen eller åtgärden går att förena med en från allmän synpunkt lämplig användning av mark- och vattenresurserna. Myndigheten skall även ange om den planerade åtgärden är förenlig med gällande regionplan eller den kommunala översiktsplanen. Det innebär att myndigheten i beslutet skall *redovisa de överväganden* som gjorts i samband med beslutet. Denna skyldighet gäller således *vid alla beslut* enligt naturvårdslagen som en följd av 3 § NVL.

5 kap. NRL och MKB-förordningen

I 5 kap. NRL finns bestämmelser om upprättande av miljökonsekvensbeskrivningar (MKB) och bemyndigande för Regeringen att föreskriva om upprättande av miljökonsekvensbeskrivningar. Sådana föreskrifter har meddelats av Regeringen i bl.a. MKB-förordningen (förordning 1991:738 om miljökonsekvensbeskrivningar).

Miljökonsekvensbeskrivningen skall möjliggöra en samlad bedömning av en planerad anläggnings, verksamhets eller åtgärds inverkan på miljön, hälsan och hushållningen med naturresurser (5 kap. 3 § NRL).

MKB-förordningen innehåller tillämpningsföreskrifter till 5 kap. NRL om miljökonsekvensbeskrivningar.

MKB-förordningen innehåller endast en paragraf med krav på innehållet i en miljökonsekvensbeskrivning (12 §). Beskrivningen skall innehålla en motiverad redovisning av alternativa lokaliseringar och utformningar. Den skall också innehålla uppgifter om konsekvenserna av att den sökta åtgärden inte vidtas (s.k. nollalternativ). Nollalternativet avser vad som händer om arbetsföretaget, från tidpunkten för ansökan och framåt i tiden inte

kommer till stånd. Förändringar redovisas, vilka kan komma att inträffa framöver, samt konsekvenserna av de åtgärder som då eventuellt skulle behöva vidtas. Under vissa förutsättningar kan en redovisning av alternativ lokalisering uteslutas, men då bör detta motiveras.

Omfattningen av miljökonsekvensbeskrivningen skall stå i rimlig proportion till de värden som kan förväntas bli berörda.

Det är sökanden som ansvarar för att en miljökonsekvensbeskrivning upprättas och bekostar den (5 kap. 4 § NRL).

Vattenlagen (VL)

Allmänt

Enligt Vattenlagen (1983:291) skall vatten skyddas och vårdas som en gemensam naturtillgång (1§). Naturresurslagen skall tillämpas vid prövning av tillstånd till ett vattenföretag. I besluten skall anges om den prövade anläggningen eller åtgärden går att förena med en från allmän synpunkt lämplig användning av mark- och vattenresurserna enligt bestämmelserna i 2 och 3 kap. NRL samt med den för området gällande regionplanen eller kommunala översiktsplanen.

Vattenlagen är till sin karaktär en exploateringslag. Vid prövningen enligt vattenlagen är således naturvårdsintresset ett av flera intressen, vilka gör anspråk på vattnet som naturresurs och exploateringsobjekt. Grunderna för avvägning vid prövning av tillåtligheten av ett vattenföretag är således flera än i naturvårdslagen. Genom att vattenlagen anknutits till naturresurslagen har emellertid naturvårdsintresset stärkts.

Vattenlagen är tillämplig på vattenföretag. Lagen definierar vad som avses med vattenföretag. Markavvattning är ett sådant vattenföretag. Tillåtligheten av ett vattenföretag skall prövas enligt vattenlagen, om det inte är uppenbart att varken allmänna eller enskilda intressen skadas genom ett vattenföretags inverkan

på vattenförhållandena. *Det innebär att ett markavvattningsföretag kan vara prövningspliktigt inte bara enligt naturvårdslagen utan även*

enligt vattenlagen. Den enskilde företagaren avgör i första hand själv om allmänna eller enskilda intressen kan skadas av de planerade

åtgärderna och om han behöver söka tillstånd enligt vattenlagen. Uppstår emellertid frågan om olaga utförande av vattenföretag ligger bevisbördan på företagaren att visa att det var uppenbart att företaget inte skulle medföra någon skada, t.ex. på naturmiljön. I de fall markavvattning även skall prövas enligt vattenlagen sker det vid förrättning av en i särskild ordning utsedd förrättningsman.

Ett vattenföretag får inte komma till stånd om det strider mot någon av de tillåtlighetsregler som finns intagna i 3 kap. VL. Av särskild betydelse i naturvårdssammanhang är att ett vattenföretag inte får komma till stånd om det med hänsyn till valet av plats eller på något annat sätt möter hinder från allmänna planeringssynpunkter.

Av betydelse här är även föreskriften "att om särskilda bestämmelser gäller för bebyggande eller annan användning av mark- eller vattenområde, skall vattenföretaget utföras så att syftet med bestämmelserna inte motverkas." Med "särskilda bestämmelser" avses bl.a. såväl direkta bestämmelser i naturvårdslagen, såsom föreskrifter som beslutats med stöd av naturvårdslagen, t.ex. 18c och d §§ NVL eller strandskyddsbestämmelser, naturreservatsföreskrifter m.m.

Om en ansökan om förrättning finns, ligger länsstyrelsens beslut enligt 18c och d §§ NVL i tillämpliga delar till grund för förrättningen och, om tillstånd till markavvattning meddelats, även de i beslutet givna villkoren. Finns ett lagakraftvunnet avslag på ansökan om tillstånd enligt naturvårdslagen, får inte markavvattningsföretaget genomföras, även om en prövning enligt vattenlagen skulle förklara verksamheten tillåtligt. Detta gäller oavsett om beslutet enligt vattenlagen kommer före eller efter prövningen enligt naturvårdslagen och om beslutet meddelats.

Det är därför lämpligt, framför allt med hänsyn till sökandens intressen, att uppmana honom att först klara ut frågan om tillstånd enligt naturvårdslagen innan förrättningen enligt vattenlagen påbörjas.

Förfarandet vid prövning av t.ex. markavvattningsföretag kan ses som ett förfarande som i vissa fall förs i två etapper. Först prövas, arbetsföretaget enligt 18c §, eventuellt även 18d § NVL. Om tillstånd meddelas, undersöks därefter att inte några andra motstående intressen föreligger. Om så inte är fallet, bortfaller

kravet på prövning enligt vattenlagen. I motsatt fall skall förrättning ske enligt vattenlagen.

Omprovning

Villkoren för ett vattenföretag, för vilket tillstånd tidigare meddelats antingen genom vattendom eller förrättning, kan under vissa förutsättningar omprövas. I vissa fall kan själva tillståndet förklaras förverkat. Detta gäller också vattenföretag, som i laga ordning tillkommit före den nya vattenlagen år 1983. Den här följande beskrivningen av omprövnings- och förverkandereglerna tar endast mycket kortfattat upp de för markavvattningsföretagen mest väsentliga punkterna. Bestämmelserna är ganska svåröverskådliga. Redogörelsen syftar enbart till att peka på att en tillämpning av vattenlagen i vissa fall bör uppmärksammas.

De bestämmelser i nya vattenlagen, som kan sägas vara utgångspunkten för omprovning och förverkande, återfinns i 15 kap. om tillstånds giltighet, omprovning m.m. och i övergångsbestämmelserna till nya vattenlagen, VP (1983:292). Även bestämmelserna i 9 kap., om Ersättning vid omprovning m.m., kan vara tillämpliga.

Vattenföretag för vilka tillstånd finns, kan till förmån för allmänna intressen, t ex miljövården, omprövas vad gäller villkoren i beslutet eller domen. Däremot kan i sådana fall inte själva tillståndet omprövas, såvida inte förverkandegrund föreligger. Det finns inga begränsningar vad avser arten av de villkor som kan föreskrivas vid omprovningen. Däremot är omfattningen av villkoren begränsade.

Vattendomstolen resp. förrättningsmannen bestämmer *villkoren* när ett tillstånd tidigast får omprövas, vilket är minst tio år och högst 30 år från det domen eller beslutet vann laga kraft. Vissa undantag finns.

Detaljdränering genom täckdikning fordrar tillstånd om det föreligger sannolika skäl att allmänna eller enskilda intressen skadas av företaget.

Förverkande

Vattendomstolen kan under vissa förhållanden förklara ett tillstånd förverkat. En allvarlig avvikelse från ett villkor kan t.ex. utgöra

förverkandegrund. Företagaren kan också visa upprepad nonchalans mot villkorsföreskrifterna. Det är främst en uppgift för länsstyrelsen som tillsynsmyndighet att övervaka att villkoren följs och att i första hand ingripa med föreläggande om rättelse om så inte sker.

En annan förverkandegrund kan också vara att ett tillstånd inte utnyttjats under en längre tid och det kan antas att tillståndet inte heller kommer att utnyttjas. I det enskilda fallet får bedömas hur lång tid som skall ha förflutit för att förutsättningarna för förverkande skall inträda. Det kan även vara så att företaget inte fullföljts eller verksamheten lagts ner osv.

Förverkas ett tillstånd är fortsatt verksamhet förbjuden. Länsstyrelsen kan meddela föreläggande.

Kammarkollegiet för statens talan om förverkande.

Övergivande

Om ett vattenföretag har konstaterats övergivet innebär detta att tillståndet automatiskt förfaller. Kriterier för att ett vattenföretag kan anses övergivet är exempelvis att det inte fullföljts. En annan orsak kan vara att företaget sedan lång tid tillbaka inte har underhållits, vilket har lett till att ett nytt naturtillstånd har uppstått. Någon förverkandeförklaring behövs då inte (prop. 1981/82:130, s. 347). Skyldighet att söka tillstånd till markavvattning enligt 18e § NVL föreligger härmed. Det innebär att, i de fall länsstyrelsen finner ett vattenföretag övergivet, länsstyrelsen har att agera som när ett markavvattningsföretag skall prövas enligt 18c § NVL.

Miljöskyddslagen

Miljöskyddslagen är tillämplig på dikningsföretag, såväl på markavvattning som på skyddsdikning. Sådana arbetsföretag är inte upptagna i den förteckning i miljöskyddsförordningen över åtgärder, vars tillåtlighet skall prövas enligt miljöskyddslagen eller som är anmälningspliktiga. Däremot är miljöskyddslagens tillsynsbestämmelser tillämpliga. Detta har betydelse, inte minst med hänsyn till att det uttryckligen anges att vid prövningen skall beaktas om åtgärderna leder till vattenföroreningar (18c § NVL). Att miljö-

skyddslagens tillsynsbestämmelser gäller innebär att tillsynsmyndigheten kan meddela råd om lämpliga åtgärder för att motverka olägenheter på grund av verksamheten (39 § ML) eller meddela föreläggande om försiktighetsmått eller förbud (se vidare SNV, AR 94:3, Tillsyn över miljöfarliga verksamheter).

Plan- och bygglagen

Här nedan tas endast upp plan- och bygglagens innehåll i den del det är av intresse för tillämpningen av naturvårdslagens bestämmelser om markavvattning. Redovisningen är starkt koncentrerad. Kommunens översiktsplan, områdesbestämmelser och detaljplaner är de viktiga instrumenten med hänsyn till bevarandet av våtmarker och biologisk mångfald samt skyddet mot åtgärder som kan utgöra hot mot dessa värden.

Varje kommun skall ha en aktuell *översiktsplan*, som omfattar hela kommunen (1 kap. 3 § PBL). Översiktsplanen skall ge vägledning för beslut om användningen av mark- och vattenområdena (1 kap. 3 § PBL). Den är inte bindande. I översiktsplanen skall redovisas de allmänna intressen enligt 2 kapitlet och de miljö- och riskfaktorer, som bör beaktas vid beslut om användningen av mark- och vattenområdena samt hur kommunen avser att tillgodose riksintressena enligt naturresurslagen (4 kap. 1 § PBL).

Översiktsplanen arbetas fram i samråd med länsstyrelsen m.fl. Under samrådet skall länsstyrelsen särskilt ta tillvara och samordna statliga intressen. Länsstyrelsen skall bl.a. också verka för att riksintressen enligt naturresurslagen tillgodoses (4 kap. 5 § PBL).

Detta betyder att länsstyrelsen bl.a. skall uppmärksamma kommunen på att eventuellt planerad användning av mark och vatten i kommunen kan komma i konflikt med våtmarksintressena och/eller andra skyddsbestämmelser i naturvårdslagen. Länsstyrelsen bör redovisa de svårigheter som kan uppstå vid genomförande av intentionerna i översiktsplanen om inte gällande skyddsbestämmelser beaktas. Detta gäller även områden som inte är av riksintresse. Länsstyrelsen bör ta upp sådana synpunkter i samrådsyttrandet. Länsstyrelsen kan om det bedöms lämpligt och möjligt återkomma till frågan i granskningsyttrandet.

Detaljplanen reglerar markens användning och bebyggelsen inom kommunen. Den får endast omfatta en begränsad del av kommunen. Den är bindande mot myndigheter och enskilda. Detaljplanen ger markägaren en garanterad rätt att förfoga över marken i enlighet med planen.

Områdesbestämmelser avser att för begränsade områden, med bindande bestämmelser, säkerställa att syftet med översiktsplanen uppnås och att t.ex. ett riksintresse eller annat intresse enligt naturresurslagen därmed tillgodoses. Områdesbestämmelser får inte strida mot översiktsplanen. De är bindande i förhållande till myndigheter och enskilda. Områdesbestämmelserna ger däremot inte någon rätt att nyttja marken på i bestämmelserna angivet sätt.

Enligt 3 § NVL får beslut i frågor, som bl.a. gäller 18c och d §§ NVL, inte strida mot detaljplan eller områdesbestämmelser som vunnit laga kraft. Det är följaktligen viktigt att länsstyrelsen i samrådet med kommunen anger om och hur eventuella exploateringsintressen kan komma i konflikt med olika naturvårdsintressen, såsom våtmarker, och att detta även redovisas i samrådsredogörelsen.

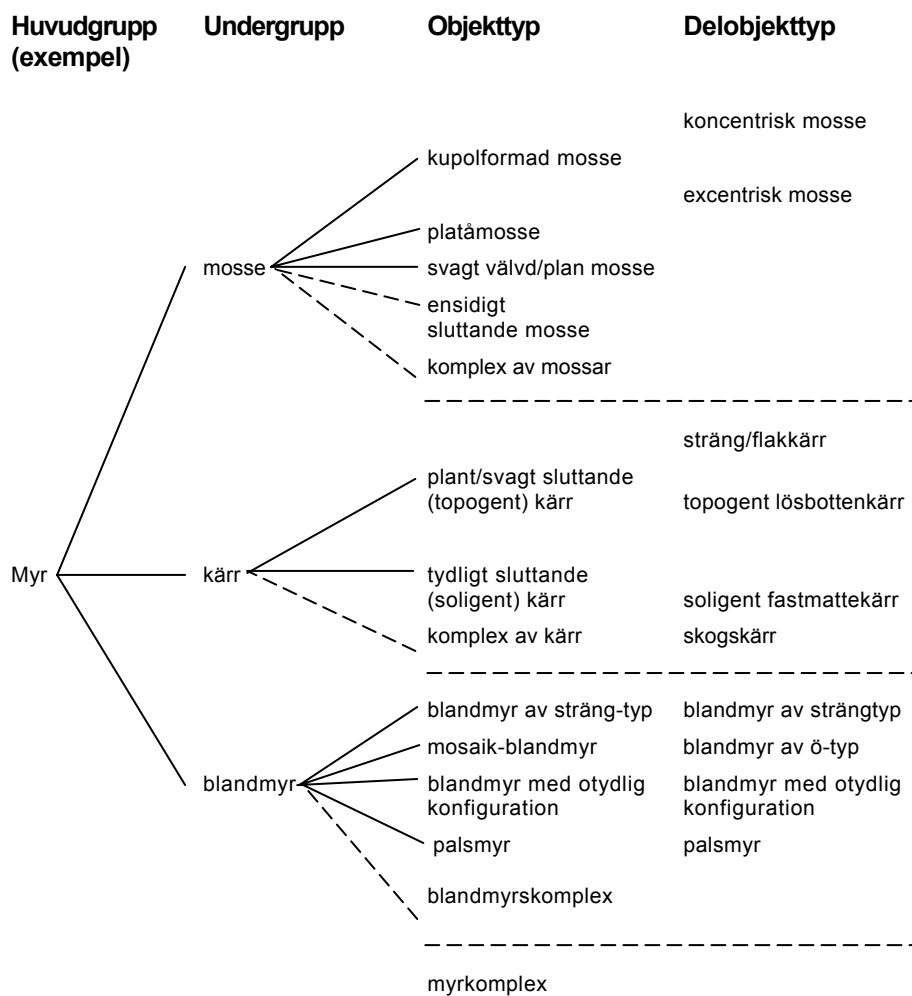
Bilaga 1.

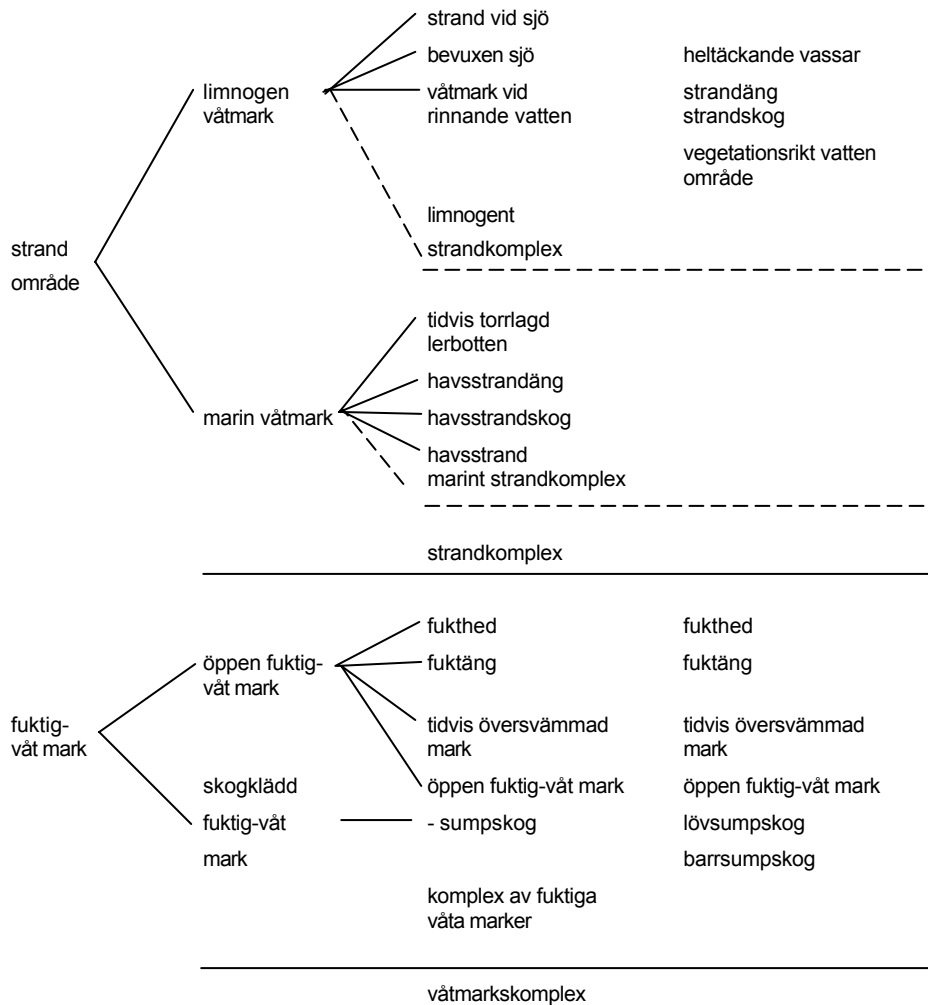
Våtmarkernas skyddsvärden

Klassificering av våtmarker

Den inventerade våtmarken klassas till "objekt-typ", varvid den av nedan beskrivna våtmarkstyper som bäst beskriver objektet används. Objekten är ofta komplex av flera våtmarkstyper och delas därför in i "delobjekt". Dessa anger mer preciserade våtmarkstyper.

VÅTMARKSTYPER - INDELNINGSSCHEMA VID FLYGBILDSTOLKNING

Värdekriterier använda vid våtmarksinventeringen (VMI)

För att kunna värdera och rangordna objekten används ett antal värdekriterier främst för större våtmarker. Dessa kan uppdelas i två typer, grundläggande och härledda kriterier.

Grundläggande kriterier används i huvudsak på mätvärden som framtas genom flygbildstolkning:

- **Representativitet.**
Begreppet används så att rangordning alltid sker inom varje våtmarkstyp. Ett representativt urval av de i regionen förekommande våtmarkstyperna kommer då att ligga i klass 1.

Representativiteten avseende vegetationstyper och arter används under fältinventeringen.

- Storleken av objektets eller delobjektets våtmarksareal. Ett större område ger större förutsättningar att bibehålla naturvärdet än ett mindre.
 - a) Populationerna av arter i området blir större varav följer att riskerna för genetisk drift och för populationskrascher minskar.
 - b) Den ekologiska, hydrologiska och klimatologiska stabiliteten ökar och påverkan av ingrepp i den angränsande naturmiljön minskar.
- Orördhet/ostördhet.

Detta är ett viktigt naturvärdekriterium genom att den naturliga jämvikten i ekosystemen är större ju mer orört/ostört ett område är och därmed är förutsättningarna större för bibehållande av naturvärdet. Det är inte lämpligt att för framtiden bevara ett område där man kan anta att naturvärdena på sikt försvinner.
- Mångformighet.

Denna aspekt tillgodoses till viss del redan i storlekskriteriet - ett större område ger erfarenhetsmässigt en större variation. Detta kriterium används även självständigt då man redan vid flygbildstolkningen noterar variation avseende våtmarkstyper eller hydrologi/morfologi, vattendrag och sjöar. Vid fältinventering är ett stort antal vegetationstyper ett direkt mått på mångformighet.

Härledda kriterier, vilka i regel fordrar fältbesök för bestämning:

- Raritet.

Sällsynta naturtyper eller arter är särskilt känsliga för förändringar i naturmiljön. Vissa är av naturliga skäl sällsynta på grund av att de har mycket speciella miljökrav, som bara kan tillgodoses under speciella förhållanden. I många fall beror dock rariteten på mänsklig påverkan. Utbredningen har då sannolikt varit större. Värdet ligger även då i att bevara den lilla rest som finns kvar.

Raritetsaspekten tillämpas då arten eller naturtypen hittas vid fältinventering. Raritetsaspekten används ofta i den meningen att ett områdes funktion ökar med ökande betydelse för överlevnad av en viss art inom regionen eller landet.

- Betydelse för djur- och växtliv.
De representativa aspekterna har behandlats under grundkriterierna. Förekomst av hotade, sällsynta eller hänsynskrävande arter ger objektet ett högre naturvärde.
- Säregenhet.
Sällsynta, säregna våtmarkstyper, strukturmönster och hydrotopografiska företeelser kan höja naturvärdet.
- Förutsättningar för friluftsliv.
Dessa bedöms vid fältbesök och grundas bl.a. på tillgänglighet, stor bärförekomst, betydelse för jakt och liknande.
- Betydelse för forskning och som studieobjekt.
 - a) Då en kontinuerlig forskning har bedrivits länge inom ett område bedöms det värdefullt att området bevaras för att i framtiden kunna göra uppföljningsstudier av förändringar i landskapet och naturmiljön. Området är av betydelse för kunskapen om landets natur.
 - b) Användning som studieobjekt kan ofta vara förenligt med föregående kriterium och kan dessutom användas i vissa fall då naturföreteelser finns pedagogiskt tillgängliga för studier.

Indelning av objekt i naturvärdeklasser

Våtmarkerna i ett indelningsområde delas in och definieras som objekt för att inventeraren på ett systematiskt sätt skall kunna samla in och registrera information. Naturvärdeklassningen görs sedan på motsvarande sätt för att underlätta handläggnings- och planeringsarbetet.

Vid indelningen och avgränsningen av objekt är en formalisering och generalisering av naturen nödvändig. Detta "objekttänkande" motsvarar dock i vissa fall inte de ekologiska och hydrologiska funktionerna och sambanden. I ett annat skede bör därför objekten sättas in i ett större sammanhang och bättre förankras i naturliga förhållanden. Planeringen bör med andra ord innefatta naturvärde i termer av allmän, ekologisk och hydrologisk betydelse.

I planeringssammanhang som vid naturvårdsplanering, kommunvisa naturinventeringar etc. redovisas ofta objekten i tre naturvärdeklasser av riks-, regionalt och lokalt intresse att bevara. Denna klassning utgör en form av planeringsstatus och utgår från den administrativa indelningen i län och kommuner. Oftast inventeras och klassas då objekt av vitt skilda naturtyper.

Vid våtmarksinventeringen sker bedömningar, utvärderingar och naturvärdeklassning med utgångspunkt från naturgeografiska regioner. De fyra klasser som används betecknar alltså objektens status inom respektive naturgeografisk region.

De naturvärdeklasser som redovisas nedan har alltså en annan referensram och används på ett annat sätt än naturvärdeklasserna i en naturvårdsplan. De klasser som används i våtmarksinventeringen leder dock i planeringen fram till en form av planerings- eller i vissa fall skyddsstatus. I objektsredovisningen framgår vilka objekt som hydrologiskt hör ihop (stor-områden).

Klass 1-objekten - särskilt värdefulla områden av nationellt bevarandevärde - har så stora naturvärden att de bör bevaras. Tillstånd till markavvattning skall aldrig ges. Behövs särskilt skydd, kan de i vissa fall avsättas som naturreservat, om pågående markanvändning avsevärt försvåras, eller som naturvårdsområde, om den inte avsevärt försvåras. Myrskyddsplan för Sverige pekar ut ca 370 myrar som är lämpliga för skydd enligt naturvårdslagen. För andra våtmarker kan klass 1-objektens områdesbeskrivningar och kartor ligga till grund för förslag till naturreservat eller naturvårdsområde, när särskilt skydd med stöd av naturvårdslagen blir aktuellt.

Klass 2-objekten - värdefulla områden av högt regionalt bevarandevärde - kan också komma i fråga som naturreservat eller naturvårdsområden, men först i andra hand. Dikning, torvtäkt eller an-

dra arbetsföretag som kan skada naturmiljön bör aldrig tillåtas i dessa objekt.

Klass 3-objekten är områden med vissa naturvärden och av lokalt bevarandevärde. Tillstånd till markavvattning bör ges i minsta möjliga utsträckning. Markavvattning kan medges om recipienten inte skadas, då andra samhällsintressen väger tyngre än naturvårdens intressen.

Klass 4-objekten är områden som vid översiktlig inventering inte konstaterats ha nämnvärda naturvärden. De är vanligen redan starkt påverkade av dikning eller torvtäkt. Markavvattning bör kunna tillåtas i sådana objekt, om utsläpp i känsliga vattendrag undviks. Inom områden med markavvattningsförbud bör undantag från förbudet kunna övervägas, då det rör sig om att komplettera tidigare dikningar i ett redan kraftigt påverkat område där naturvärdena inte försämras ytterligare av ingreppet.

För klass 3- och klass 4-objekten gäller dessutom att:

- vid markavvattning skador på naturmiljön alltid skall begränsas eller motverkas
- inför beslut om tillstånd till markavvattning våtmarken först bör inventeras i fält så att man försäkras om att området inte har sådana naturvärden att markavvattningen inte är lämplig

Värdekriterier använda vid sumpskogsinventeringen

Sump och VMI har ett flertal likheter, t.ex. den tekniska indelningen i objekt och delobjekt beroende av det hydrologiska sambandet samt uppbyggnaden av ADB-registreringen. Både Sump och VMI har fyra naturvärdesklasser. Bedömningen i Sump sker emellertid helt av förrättningsmannen. Alla sumpskogar är dock ej klassade beroende på att klassningskriterier utarbetats under projektets gång samt svårigheter att i flygbild bedöma förekommande naturvärden. Andelen fältinventerade sumpskogar utgör

endast ca 5-10 % av totalantalet. Följande naturvärdeklasser används:

Klass 1: Sumpskogar med mycket höga naturvärden

Dessa sumpskogar har antingen "kontinuitetsvärden", betydelse för rödlistade eller missgynnade arter eller en viktig landskapsekologisk funktion. Samtliga sumpskogar som utgör nyckelbiotoper, åtnjuter biotopskydd eller är mycket ovanliga inom sin naturgeografiska region förs till denna klass.

Klass 2: Sumpskogar med höga naturvärden

Till denna klass hänförs objekt med höga, relativt höga eller troligen höga naturvärden. Dessa sumpskogar får inte i större omfattning ha berörts av dikning eller alltför omfattande skogliga åtgärder. I vissa fall kan dock även dessa sumpskogar ha påverkats i större omfattning, nämligen i de fall då objekten har stor strategisk och landskapsekologisk betydelse.

I klass 2 bör man ej använda skogsbruksmetoder som drastiskt förändrar sumpskogens hydrologiska förhållanden eller biologiska innehåll. Mindre bestånd och vissa delar av större bestånd bör lämnas orörda som sk hänsynsytor. Produktionen av gamla träd, död ved, lågor, förrötade träd etc. måste tryggas om de biologiska värdena som hör till dessa skall säkras. Markavvattning eller skyddsdikning kan ej accepteras. Markberedning bör ej heller utföras. Utkörning av virke måste ske på väl tjälad mark. Extensivt skogsbruk som vidmakthåller den skogliga kontinuiteten kan som regel accepteras.

Klass 3: Ordinär sumpskog, sumpskog med vissa naturvärden

Till denna klass hänförs huvuddelen av landets sumpskogar där inga speciella naturvärden kan återfinnas, men som ändå inte påverkats starkt av ingrepp. De har de "allmänna" värden sumpskogar har just i kraft av att vara sumpskogar. Många av dessa objekt har tidigare utnyttjats för skogsbruk, dock utan mer omfattande markavvattning.

Om möjlighet finns, exempelvis vad gäller areellt små sumpskogar eller sådana som ligger i områden där sumpskogar är ovanliga, är det värdefullt om även klass-3-objekten undantas från skogsbruksåtgärder. I övrigt kan de brukas med tilläpande av hänsyn enligt 30 § SVL. Markavvattning bör dock endast i undantagsfall utföras. Markberedning med högläggning kan ibland accepteras. På grund av att skyddsdikning är praktiskt mycket svårt att genomföra utan att riskera att grundvattennivån sänks bör, inom områden med markavvattningsförbud, kalavverkning som metod ej användas. Inom övriga områden bör kalavverkning ske med stor restriktivitet. Andra, för sumpskogar mer anpassade skogsbruksmetoder, exempelvis beståndsförnyring eller skärmskogsbruk, bör därför tillämpas.

Klass 4: Sumpskogar som starkt påverkats av ingrepp

Till klass 4 hänförs övriga sumpskogar, dvs de som tidigare påverkats starkt av skogsbruk genom omfattande dikning eller kalavverkning. Även vissa mycket allmänt förekommande sumpskogstyper, främst i Norrlands inland, med lägre påverkansgrad, kan föras till denna klass. I dessa sumpskogar accepteras ett skogsbruk utan speciella restriktioner. Normala hänsyn enligt 30 § SVL skall givetvis tas.

Sumpskogarnas storlek har självfallet betydelse för naturvärdet. En sumpskog med stor areal är givetvis mer värdefull än en likartad med mindre areal. Dock är det i de flesta fall de små objekten som har de största naturvärdena. Orsaken till detta torde stå att finna i historien. Dessa har sannolikt i ett tidigare skede bedömts för små för att dikas. Stora odikade objekt med höga naturvärden är mycket ovanliga, särskilt i södra Sverige.

Projektet att inventera Sveriges sumpskogar startade 1990/91 och kommer att avslutas under 1997. Inventeringen genomförs av Skogsvårdsstyrelsen där uppdaterade databaser finns samlade.

Även kartmaterialet lagras digitalt. Allt material är offentligt och distribueras till dem som så önskar. Självfallet finns också utskrift av databaserna. Materialet är mycket omfattningsrikt och t.o.m. 950630 hade närmare 90.000 sumpskogar registrerats, kartlagts och beskrivits.

Markavvattning

*Tillämpning av
naturvårdslagens bestämmelser
enligt 18c och 18d §§*

VÅRT LANDS VÅTMARKER HAR MYCKET stor betydelse för att upprätthålla den biologiska mångfalden. De är viktiga komponenter i vattnets kretslopp och fungerar också som s.k. kvävefällor.

Nya bestämmelser har införts i Naturvårdslagen (NVL) och Naturvårdsförordningen (NVF) för tillståndsprövning av markavvattning (18c § NVL) och om förbud mot markavvattning (18d § NVL och 19h § NVF).

Genom bestämmelserna har riksdagen och regeringen skärpt kraven vid markavvattning. En ytterligare orsak är det faktum att andelen orörda våtmarker är begränsad.

Inom utpekade områden i främst södra Sverige råder numera dispensabelt förbud mot markavvattning.

Råden vänder sig främst till tillsynsmyndigheter och verksamhetsutövare. I råden beskrivs bl.a. våtmarkernas betydelse och skyddsvärde samt förutsättningarna för prövning av tillstånd och undantag från förbud mot markavvattning.

ISBN 91-620-0093-4

ISSN 0282-7271

NATURVÅRDSVERKET FÖRLAG